

Відгук
отримано 28.05.2026 р.
Тасова разова
спеціалізованої
ради ДФ 26.133.125
докт. філол. н. і проф.
Бондарев О. В.
Офін

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.125
в Київському столичному
університеті імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук,
професору кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
факультету української філології,
культури і мистецтва
Олені БОНДАРЕВІЙ

Рецензія

ЄВТУШЕНКО Світлани Олександрівни, кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Ільницької Марії Борисівни «Художні експлікації культурної ідентичності в українській і китайській діаспорній прозі другої половини XX ст.»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 «Філологія».

I. Актуальність дисертаційного дослідження.

Проблеми формування та функціонування культурної ідентичності набувають особливої актуальності під впливом сучасних глобалізаційних тенденцій. Література дозволяє глибоко осмислити цей феномен, адже в художніх текстах «відображено складні процеси взаємодії національного та глобального, локального й універсального, традиції та модерності» (с.16). Актуальність обраної теми зумовлена потребою комплексного зіставлення української та китайської діаспорної прози другої половини XX століття. Це дозволить виявити типологічні особливості культурної ідентичності у вимірах владного, гендерного й міграційного дискурсів. Також дослідження спрямоване на визначення імагологічних домінант і міжкультурних топосів як форм моделювання західної та східної культур, що відкриває нові дослідницькі перспективи для українсько-китайських порівняльних студій.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Дисертація Марії Борисівни Ільницької є першою в українському літературознавстві спробою системного дослідження теми «Художні експлікації культурної ідентичності в українській і китайській діаспорній прозі другої половини ХХ ст.». Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у праці вперше виявлено індивідуально-авторські особливості репрезентації культурної ідентичності на матеріалі творів Олени Звичайної, Оксани Драгоманової, Докії Гуменної, Софії Яблонської-Уден, Дженіс Кулик-Кіфер, а також Саньмао, Чжан Айлін, Юн Чжан і Максін Гонг Кінгстон. У дослідженні поглиблено розуміння художньої специфіки індивідуальних моделей культурної ідентичності у творчості представниць української та китайської діаспори, а також надано подальшого розвитку імагологічним студіям із вивчення діаспорної прози другої половини ХХ століття.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретична цінність дослідження Марії Борисівни Ільницької полягає в обґрунтуванні моделей культурної ідентичності та системному аналізі їхніх художніх експлікацій в українській і китайській діаспорній прозі другої половини ХХ століття, що дозволяє суттєво розширити науковий дискурс навколо цього соціокультурного феномену.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання в освітньому процесі під час викладання курсів із порівняльного літературознавства, теорії літератури, історії української та китайської літератур, а також міжкультурної комунікації. Матеріали й висновки дослідження можуть слугувати підґрунтям для розробки навчально-методичного забезпечення із цих дисциплін, а також під час написання здобувачами вищої освіти бакалаврських і магістерських робіт.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і результати, представлені в дисертації Марії Борисівни Ільницької, є науково обґрунтованими та достовірними. Вони базуються на комплексному застосуванні низки наукових методів, зокрема біографічного, психоаналітичного, компаративного та культурно-історичного. Для розробки теоретико-методологічних підходів до вивчення проблем ідентичності й інтерпретації творів різних національних літератур залучено принципи культурних і гендерних студій, літературної антропології, постколоніалізму та імагології. Крім того, теоретико-методологічні засади нового історизму, студій травми і пам'яті слугували підґрунтям для компаративного дослідження особливостей художнього моделювання травмованої ідентичності в автобіографічній наративній практиці. Загальні висновки дисертації сформульовано логічно, послідовно та переконливо. Вони в цілому відображають логіку наукового пошуку, етапи реалізації поставлених завдань та ключові результати проведеного дослідження. Ознайомлення з текстом роботи засвідчує безумовну достовірність усіх наведених авторкою положень.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Поставлені в дисертації завдання розв'язано авторкою на достатньому науковому рівні. Здобувачка чітко сформулювала мету дослідження, підпорядкувала їй систему дослідницьких завдань та застосувала адекватний методологічний інструментарій. Представлений текст кваліфікаційної наукової праці демонструє, що Ільницька Марія Борисівна в цілому опанувала методологією наукової діяльності, уміло застосовує її на практиці, а, отже, *оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.*

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основні положення й результати дисертаційної праці авторки висвітлено у 6 одноосібних та 2 опублікованих у співавторстві наукових статтях у фахових наукових виданнях України, а також 8 публікаціях, які

додатково розкривають наукові результати дослідження (відомості про них наведено в рукописі дисертації с.12-14). Основні ідеї та засади наукового пошуку оприлюднено у формі доповідей на 12 науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема на 9 всеукраїнських та 3 міжнародних (інформація міститься в рукописі дисертації с.25-26). Фахові публікації Марії Борисівни Ільницької повною мірою відображають результати аналізу художнього матеріалу та сформульовані висновки дисертаційного дослідження.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Представлена до рецензування праця є самостійним завершеним дослідженням. Вона має цілісну структуру, підпорядковану меті і завданням дослідження. Дисертація містить вступну частину, три розділи основної частини, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (276 позицій). У розділах роботи поетапно розкрито феномен культурної ідентичності в теоретичному осмисленні через призму концептуальних підходів, системи маркерів і культурних кодів. Зокрема, з'ясовано художню специфіку індивідуально-авторської типології культурної ідентичності у творах Олени Звичайної, Софії Яблонської-Уден, Докії Гуменної, Чжан Айлін та Юн Чжан. Крім того, на прикладі художньої прози Ольги Мак, Оксани Драгоманової, Дженіс Кулик-Кіфер, Саньмао та Максін Гонг Кінгстон проаналізовано концептуально-змістові особливості української і китайської прози в межах імагологічного дискурсу.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні засади дослідження культурної ідентичності» – складається з двох підрозділів. У ньому обґрунтовано теоретико-методологічний інструментарій праці, здійснено аналіз наукових підходів до розуміння культурної ідентичності як багатовимірного динамічного феномену, визначено її ключові структурні складники (маркери, параметри й коди), а також з'ясовано роль художнього дискурсу як важливого механізму концептуалізації ідентичності.

Наголошується, що цей тип дискурсу є одним «із ключових інструментів конструювання культурної ідентичності, що поєднує індивідуальний досвід автора, колективні уявлення, культурні коди епохи» (с.49).

Другий розділ – «Художня специфіка індивідуально-авторської типології культурної ідентичності» – містить три підрозділи, у яких досліджено особливості репрезентації культурної ідентичності в українській і китайській прозі крізь призму мотивів репресивності тоталітарної влади, гендерного виміру та теми війни у творчості Олени Звичайної, Софії Яблонської-Уден, Докії Гуменної, Чжан Айлін та Юн Чжан. Зокрема, мотив «схибленості» влади інтерпретовано в роботі як форму психологічного тиску, що призводить до деформації особистості під впливом страху перед тоталітарними інституціями. Цю домінанту пригнічення ідентичності дослідниця структурує за такими ключовими чинниками, як мотиви страху (що формує ідентичність жертви), страждання (зумовлене несправедливістю владних практик) та зневіри (яка призводить до відчуження і внутрішньої відреченості). Особлива увага в роботі приділяється проблемі репрезентації жіночого досвіду в культурно-історичному вимірі, оскільки, попри тривалу маргіналізацію жіночої суб'єктності в офіційних наративах українського та китайського контекстів, саме в художній прозі вона зберігається як носійка культурної пам'яті, традицій та емоційного багажу спільноти, відтак гендерна тематика функціонує як один із ключових механізмів відтворення ідентичності. Порівняльний аналіз створених в еміграції у США роману-хроніки «Хрещатий Яр» Докії Гуменної, а також оповідання «Хіть і пересторога» та повісті «Кохання в зруйнованому місті» Чжан Айлін дозволяє простежити спільну для обох позбавлених батьківщини письменниць тему війни й окупації, виявляючи через трансформацію психологічних портретів персонажів – від страху й покори до емоційного звільнення та глибоких почуттів – специфіку моделювання національного досвіду України й Китаю XX століття.

Третій розділ – «Концептуально-змістові особливості української і китайської прози: імагологічний дискурс» – складається з трьох підрозділів. У ньому досліджено особливості української та китайської прози крізь призму імагологічного аналізу образів «свого» і «чужого» у творчості Ольги Мак, Оксани Драгоманової та Саньмао. Також висвітлено функціонування міжкультурних топосів у художній спадщині Софії Яблонської-Уден та вивчено етнічний складник в англomовній мультикультурній прозі Дженіс Кулик-Кіфер і Максін Гонг Кінгстон. Культурна ідентичність у розділі визначається через систему імагологічних маркерів, ключовими з яких є опозиції «свій – чужий» та «Я – Інший», а також через етнокультурні, соціальні й історичні коди. Імагологічний підхід дозволяє зрозуміти не лише образ «чужого», а й систему цінностей самого суб'єкта сприйняття.

Загальні висновки в дисертації Ільницької М.Б. логічні, їх викладено аргументовано. Вони в цілому висвітлюють виконання поставлених завдань та результати проведеної роботи. Обсяг роботи відповідає вимогам, встановленим освітньо-науковою програмою «Філологія».

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними. Аналіз тексту дисертації надає підстави констатувати *дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності* в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

У цілому слід відзначити достатній науковий рівень дисертації в наслідок проведеного дослідження та аргументованість результатів. Проте окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнення або пояснення.

У роботі зустрічаються твердження, які потребують уточнення. Приміром, на сторінці 60 дисертації справедливо відзначено, що за тоталітарних «умов формувалася жорстка ієрархічна структура, у якій індивід

втрачав автономію, а його культурна ідентичність піддавалася глибокій трансформації». Дослідниця акцентує, що в результаті такого тиску «особистість фактично редукувалася до функції носія офіційної ідеології, тоді як її природні цінності, переконання та способи самовираження витіснялися або репресувалися», що призводило до появи феномену «переписаної» ідентичності. Однак у цьому твердженні наявні дискусійні аспекти, адже означений процес не є суто механічним стиранням старого й записом нового, а постає як складний психологічний компроміс: людина інтерпретує зовнішні настанови крізь призму власних психічних структур, через що «переписана» ідентичність стає не копією ідеологічного шаблону, а новою, часто гібридною формою.

У вступній частині підрозділу 2.2. «Особливості репрезентації гендерної тематики прози Софії Яблонської-Уден, Чжан Айлін» наведено велику кількість цитат різних дослідників (О. Шаф, В. Агеєва, М. Богачевська, Ю. Крістева, С. Жигун). Подібна еkleктичність теоретичного підрозділу стає на заваді розумінню того, як саме ці часто розбіжні підходи (феміністичний, національно-орієнтований, психоаналітичний) узгоджуються в єдину методологічну стратегію автора при аналізі конкретних творів.

Варто вказати на превалювання фактографічного переказу над аналітичним складником. У підрозділах 2.1, 2.3, 3.1 та 3.2 спостерігається надмірне захоплення історичним тлом, побутовим планом творів та життєписами героїв. Через це глибокий теоретичний аналіз безпосередніх механізмів трансформації культурної ідентичності часом зміщується на користь розлогого ілюстрування, приміром, воєнного побуту чи опису мандрівних вражень письменниць.

Потребує уваги жанрова та контекстуальна неспівмірність об'єктів аналізу. Дослідниця зіставляє твори, що належать до принципово різних жанрових систем (наприклад, тревелоги Софії Яблонської та психологічну прозу Чжан Айлін) або відображають радикально відмінні географічні й соціокультурні простори (наприклад, Бразилію XVII ст. та Сахару XX ст.).

Робота не завжди повною мірою враховує, як специфіка жанру впливає на способи репрезентації культурних кодів та міру об'єктивності у процесах конструювання ідентичності.

Текст містить певну кількість публіцистичної та емоційно забарвленої лексики, яка використовується як самими авторами аналізованих художніх творів для відтворення травматичного досвіду, так і дослідницею для опису тоталітарних режимів та внутрішніх станів персонажів.

Висловлюючи коментарі та пропозиції, вважаю, що кожен дослідник має право на захист та аргументацію власних переконань, то сподіваюся на конструктивну дискусію.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичним значенням дисертація Ільницької М.Б. відповідає спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Зазначені вище зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загально позитивне враження від дисертації, не применшують теоретичного і практичного значення роботи та не знижують загальної позитивної оцінки. Дисертація Ільницької М.Б. в цілому відповідає вимогам МОН України до наукових праць. Дисертація «Художні експлікації культурної ідентичності в українській і китайській діаспорній прозі другої половини XX ст.» є завершеною науковою працею, у якій її авторкою, Ільницькою Марією Борисівною, отримані нові науково обгрунтовані результати. Дисертація відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 4 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка **Ільницька Марія Борисівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

доцент кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
кандидат філологічних наук

Світлана СВТУШЕНКО

